

УДК 371.671.11.:572

ВИПУСКНИК БАЗОВОЇ ШКОЛИ В ЕПОХУ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Ващенко Лідія Семенівна

к.п.н., старш. наук. співробітник, відділ
моніторингу та оцінювання якості загальної
середньої освіти

Інститут педагогіки НАПН України

Анотація У контексті експериментального дослідження, яке було проведено Інститутом педагогіки Національної академії педагогічних наук України на базі ліцею №17м. Хмельницького було розроблено портрет випускника базової школи, як системи орієнтирів, які характеризують навчальне середовище ліцею. Звичайно результати дослідження не надають вичерпної інформації про внутрішній світ сучасних дев'ятикласників. Однак можна зробити висновок, що у ліцеїстів сформований широкий погляд на результати навчання, які є основою для успішності молодих людей у нових умовах життя і діяльності. Це потребує модернізації педагогічної діяльності і педагогічний колектив готовий до цього. До стабільних найбільш значимих життєвих цінностей учні відносять здоров'я, сім'ю. Такі ознаки самореалізації, як професійна майстерність, цікава робота розглядаються ними як другорядні, такі, що не визначають життєвий успіх. Характерною рисою нинішніх випускників базової школи ліцею є готовність і прагнення у досягненні життєвих цілей опиратися на себе, на свої здібності.

Ключові слова: портрет випускника, система орієнтирів, навчальне середовище.

Актуальність питання. Знання та уміння, які знадобляться освіченій людині у майбутньому, будуть суттєво відрізнятися від того, що школа може запропонувати сьогодні. Натепер важко передбачити, якими будуть майбутні

потреби молоді людини. Але очевидним є необхідність переходу від індустріальної моделі школи до моделі, яка базується на знаннях, розвитку, умінні навчатися, здатності знаходити інформацію та критично її осмислювати. Тобто освіту тепер слід розглядати як діяльність і результатом її повинно стати набуття школярами досвіду вирішення проблем за межами освітнього процесу – у пізнавальній, трудовій, громадсько - політичній, культурній, сімейній та інших сферах діяльності [2], [3]. Для досягнення цієї мети важливим є сформованість в учасників навчального процесу розуміння необхідності досягнення нових результатів, а відтак нового призначення загальноосвітніх навчальних закладів.

Результати дослідження. Кроком на шляху до реалізації цієї мети є вивчення особливостей соціалізації шкільної молоді, зокрема випускників базової школи [1]. В нашому опитуванні взяло участь понад 100 респондентів, випускників базової школи ліцею №17 міста Хмельницького.

Окремий блок питань у дослідженні був присвячений вивченню значимих для ліцеїстів результатів навчання у школі. Учасникам пропонувалося за 10 бальною шкалою проранжувати 17 назв можливих результатів навчання (таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей дев'ятикласників на запитання щодо результатів навчання у школі

№	Результати навчання	Кількість балів (думка учнів)
1	Уміння висловлювати власну думку	1158
2	Сформованість бажання облаштувати власне життя	1090
3	Здатність вільно спілкуватися	996
4	Знання і уміння для складання ДПА	988
5	Потребу мати власну думку	975
6	Здатність приймати рішення і відповідати за них	946
7	Знання і уміння для складання ЗНО	954
8	Уміння толерантно ставитися до проявів інакшості	951
9	Розуміння цілей життя	938

10	Здатність поважати альтернативну думку	921
11	Упевненість у стосунках з людьми	899
12	Мати уявлення про різні професії	891
13	Уміння використовувати знання у практичній діяльності	883
14	Здатність навчатися протягом життя	850
15	Уміння визначатися із життєвим вибором	837
16	Готовність брати участь у модернізації країни	812
17	Здатність вирішувати життєві проблеми	774

Показовим, на нашу думку, є те, що ліцеїсти найважливішими результатами навчання (5 перших позицій) із запропонованих визначили: уміння висловлювати власну думку; мати сформоване бажання облаштувати власне життя; здатність вільно спілкуватися; мати знання і уміння для складання ДПА; потребу мати власну думку. Вільно спілкуватися та потребу мати власну думку ліцеїсти розглядають як «ліфт», який може забезпечити їх соціальну мобільність. Одноставно на останні позиції рейтингу вони віднесли здатність вирішувати життєві проблеми, готовність брати участь у модернізації країни, визначатися з життєвим вибором тощо. Не дивлячись на те, що більшість учнів серед найважливіших результатів навчання в школі назвали бажання облаштувати власне життя, на останню, 17 позицію вони віднесли здатність мати навички вирішувати життєві проблеми. Тобто, школярі не побачили існуючу залежність між умінням вирішувати життєві проблеми і здатністю облаштувати власне життя. В умовах короткоживучих знань та технологій способам діяльності не можна навчити на все життя. Важливою є здатність навчатися протягом життя, водночас цей результат шкільного навчання вони розмістили лише на 14 –ту позицію. Не надали ліцеїсти значення і таким якостям молодого людини, як умінню використовувати знання у практичній діяльності; бути упевненим у стосунках з людьми тощо. Серед важливих результатів навчання школярі назвали також набуття знань та умінь для складання ДПА. Статистично значимих відмінностей між поглядами учнів з класів різної допрофільної підготовки у цілому не виявлено.

Характерною особливістю сучасних школярів є інтенсивність використання ними Інтернету. З таблиці 2 видно, що понад 90% дев'ятикласників щодня або декілька разів на тиждень користуються комп'ютером для пошуку інформації. Майже стільки ж систематично «пропадають» у соціальних мережах.

Таблиця 2

Розподіл відповідей на запитання щодо використання Інтернет ресурсів

Як часто Ви користуєтесь комп'ютером для досягнення цілей?	Для пошуку в Інтернеті різноманітної інформації	Для спілкування у соціальних мережах	Для гри у комп'ютерні ігри
Майже кожного дня	42,1	49,5	20,0
Декілька разів на тиждень	51,6	38,9	27,4
Декілька разів на місяць	6,3	7,4	16,8
Ніколи	0	4,2	35,8

У 14 –15 років молоді люди починають міркувати про своє місце у житті, у товаристві однолітків. Їх роздуми фіксуються у життєвих цінностях, які набувають певних рис [2]. Саме тому було важливо визначити особистісно значимі життєві цінності дев'ятикласників Хмельницького ліцею. Учням було запропоновано проранжувати наступні цінності: матеріальний достаток, здоров'я, сім'я і близька людина, цікава робота, можливість відпочивати та подорожувати, професійна майстерність.

Таблиця 3

Розподіл поглядів дев'ятикласників щодо ціннісних орієнтирів

№п.п	Ціннісні орієнтири	Відповіді (%)
1.	Сім'я і близька людина	51,6
2.	Здоров'я,	36,8
3.	Цікава робота,	4,2
4.	Можливість відпочивати та подорожувати	4,2
5.	Матеріальний достаток	2,2
6.	Професійна майстерність	1,0

Як видно з таблиці 3, домінує орієнтація ліцеїстів на сім'ю, близьких людей та власне здоров'я. Це забезпечує їх внутрішню гармонію і захищеність. Визнання найважливішими “ближніх” цінностей повинно стати справжнім стимулом

активності дев'ятикласників. При цьому професійна діяльність, як сфера самовизначення та самореалізації, залишається за межами значимих цінностей. Така ієрархія життєвих цінностей свідчить про індивідуалізацію внутрішнього світу молодих людей.

Окрім того, випускникам базової школи було запропоновано відповісти на запитання, як їм бачиться шлях досягнення особистого благополуччя і успіху та якою мірою людина повинна враховувати інтереси інших людей?

Таблиця 4

Розподіл поглядів школярів щодо шляхів досягнення успіху

Як Ви думаєте досягти успіху? Чи повинна людина враховувати інтереси інших людей?	Відповіді у %
Варто підтримувати з іншими людьми взаємовигідну співпрацю	41
2.Необхідно підтримувати з іншими людьми товариські стосунки, які ґрунтуються на турботі один до одного	34,7
3.Слід свої дії співвідносити з інтересами інших людей, щоб не нашкодити їм	17
3.Слід свої дії співвідносити з інтересами інших людей, щоб не нашкодити їм	3,2
4.Можна повністю ігнорувати інтереси інших людей	3,1

Як видно з таблиці 4, понад 40% ліцеїстів обрали гуманістичну позицію - варто підтримувати з іншими людьми взаємовигідну співпрацю; понад третини учнів виявили позицію альтруїстів, вони вважають, що у стосунках з людьми слід підтримувати товариські стосунки, які ґрунтуються на турботі один про одного; 17% дев'ятикласників виявилися розумними егоїстами, вони вважають, що слід свої дії співвідносити з інтересами інших людей, щоб не нашкодити їм; 6% школярів виявилися на позиції прагматиків та байдужих. Вони вважають, що можна повністю ігнорувати інтереси інших людей або уміло використовувати інших людей (знання, досвід, їх симпатії) для своїх інтересів. Звичайно, завжди існує запитання наскільки щирою є відповідь школярів, їх реальне ставлення до людей. На це запитання можна отримати відповідь,

проаналізувавши розподіл думки ліцеїстів щодо шляхів досягнення авторитету, поваги оточуючих. Ми запропонували учням проранжувати 10 ознак авторитету. Розподіл відповідей школярів розміщений у таблиці 5.

Таблиця 5

Розподіл відповідей на запитання щодо найважливіших ознак авторитету

№п.п	Ознаки авторитету	Відповіді (%)
1	Чесність, принциповість	25,3
2	Незалежність, здатність мати власну позицію	21,0
3	Уміння викрутитися з будь-якої ситуації	16,9
4	Ерудиція, кмітливність	12,6
5	Високі навчальні досягнення	10,5
6	Чарівність, привабливість	10,5
7	Сміливість	3,2
8	Матеріальний достаток батьків	0
9	Фізична сила	0
10	Гарні зв'язки	0

Як бачимо, 25 % ліцеїстів на перше місце визначили чесність і принциповість; 21% - незалежність і здатність мати власну позицію, що цілком відповідає заявленим вище гуманістичним орієнтаціям. Тобто важливою рисою нинішніх випускників основної школи ліцею є готовність і прагнення у досягненні життєвих цілей опиратися на себе, на свої здібності. Водночас майже 17% школярів найвище оцінюють уміння викрутитися з будь-якої ситуації; понад 10% - вважають найважливішими ознаками авторитету чарівність та привабливість. Лише 3% серед найважливіших ознак авторитету назвали сміливість. Жоден з дев'ятикласників не надав перевагу матеріальному достатку батьків, гарним зв'язкам та фізичній силі.

Звичайно результати наведеного опитування не надають вичерпної інформації про внутрішній світ сучасних випускників основної школи. Водночас, ряд імперичних даних дають можливість зробити висновки: у ліцеїстів формується широкий погляд на результати навчання, які є основою для успішності молодих

людей у нових умовах життя і діяльності. Це потребує модернізації педагогічної діяльності і педагогічний колектив готовий до цього. До стабільних найбільш значимих життєвих цінностей учні відносять здоров'я, сім'ю. Такі ознаки самореалізації, як професійна майстерність, цікава робота розглядаються ними як другорядні, такі, що не визначають життєвий успіх.

Характерною рисою нинішніх випускників базової школи ліцею є готовність і прагнення у досягненні життєвих цілей опиратися на себе, на свої здібності. Ліцеїсти інтенсивно користуються Інтернетом. Вони практично всі щодня або декілька разів на тиждень користуються комп'ютером для пошуку інформації та спілкування у соціальних мережах.

сучасних випускників базової школи. Це допоможе сформулювати уявлення про процеси, що відбуваються у школі як соціальному інституті у контексті соціальних перетворень країни.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- 1.Ващенко Л.С., Бейдерман Б.В., Новченкова К.Д. Портрет випускника основної школи (на прикладі дев'ятикласників Хмельницького ліцею №17/ Біологія і хімія у рідній школі.- 2014. -№1.- С.20- 25.
2. Вершловский С.Г. Портрет випускника петербургської школи (опыт социально-педагогического исследования)/ Вопросы образования –2004.- № 4.- С.99-113
3. Голуб Г.Б., Коган Е.Я., Прудникова В.А. Парадигма актуального образования/ Вопросы образования –2007.- № 2, С.20 - 42